

ISSN: 3060-4613

MAKTABGACHA
VA MAKTAB
TA'LIMI VAZIRLIGI

O'zbekiston
Milliy Pedagogika
Universiteti

No8(2)
2026

- 13.00.00 Pedagogika fanlari
- 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
- 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
- 13.00.03 Maxsus pedagogika
- 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
- 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
- 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
- 13.00.07 Ta'limda menejment
- 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
- 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
- 07.00.00 Tarix fanlari
- 19.00.00 Psixologiya fanlari
- 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
- 02.00.00 Kimyo fanlari
- 03.00.00 Biologiya fanlari
- 09.00.00 Falsafa fanlari
- 10.00.00 Filologiya fanlari
- 11.00.00 Geografiya fanlari

M

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Pedagogika, psixologiya fanlariga ixtisoslashgan ilmiy jurnal

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Elektron nashr. 234 sahifa,
12-avgust, 2026-yil.

BOSH MUHARRIR:

Karimova E'zoza Gapirjanovna – O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vaziri

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Pedagogika fanlari doktori, professor

TAHRIRIYAT KENGASHI A'ZOLARI

Ibragimov X.I. – pedagogika fanlari doktori, akademik
Shoumarov G'.B. – psixologiya fanlari doktori, akademik
Qirg'izboyev A.K. – Tarix fanlari doktori, professor
Jamoldinova O.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Sharipov Sh.S. – pedagogika fanlari doktori, professor
Shermuhhammadov B.Sh. – pedagogika fanlari doktori, professor
Ma'murov B.B. – pedagogika fanlari doktori, professor
Madraximova F.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Kalonov M.B. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nabiyev D.X. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Qo'ldoshev Q. M. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Ikramxanova F.I. – filologiya fanlari doktori, professor
Ismagilova F.S. – psixologiya fanlari doktori, professor (Rossiya)
Stoyuxina N.Yu. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya)
Magauova A.S. – pedagogika fanlari doktori, professor (Qozog'iston)
Rejep O'zyurek – psixologiya fanlari doktori, professor (Turkiya)
Woosyu Cha – Koreya milliy ta'lim universiteti rektori (Koreya)
Polonnikov A.A. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Belarus)
Mizayeva F. O. – Pedagogika fanlari doktori, dotsent
Baybayeva M.X. – pedagogika fanlari doktori, professor
Muxsiyeva A.T. – pedagogika fanlari doktori, professor
Aliyev B. – falsafa fanlari doktori, professor
Abdullayeva N. Sh. – Pedagogika fanlari doktori (DSc), professor
Doniyorov S. M. – "Yangi O'zbekiston" va "Pravda Vostoka" gazetalari tahririyati DM bosh muharriri, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan jurnalist, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
G'afurov D. O. – falsafa fanlari doktori (Phd)
Shomurodov R.T. – iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Mirzayeva F. O. – pedagogika fanlari doktori (DSc), dotsent
Jalilova S.X. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Bafayev M.M. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Usmonova D.I. – Samarqand iqtisodiyot va servis institute dotsenti
Saifnazarov I. – falsafa fanlari doktori, professor
Nematov Sh.E. – pedagogika fanlari nomzodi (PhD)
Tillashayxova X.A. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Yuldasheva F.I. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Yuldasheva D.B. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa (PhD) doktori, dotsent
Tangriyev A. T. – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti kafedra professori
Ashurov R. R. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Panjiyev M. A. – Qashqadaryo viloyati Maktabgacha va maktab ta'limi boshqarmasi boshlig'ining birinchi o'rinbosari
Xudayberganov N. A. – Xorazm Ma'mun akademiyasi Tabiiy fanlar bo'limining katta ilmiy xodimi, biologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Vaxobov Anvar Abdusattor o'g'li – Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ

Hamkorlarimiz: O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi, O'zbekiston milliy pedagogika universiteti

EDITOR-IN-CHIEF:

Karimova E'zoza Gapirzhanovna – Minister of Perschool and School Education of the Republic of Uzbekistan

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

EDITORIAL BOARD MEMBERS:

Ibragimov X.I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Academician

Shoumarov G'. B. – Doctor of Psychological Sciences, Academician

Qirg'izboyev A. K. – Doctor of Historical Sciences, Professor

Jamoldinova O.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Sharipov Sh.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Shermuhhammadov B.Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Ma'murov B.B. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Madraximova F.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Kalonov M.B. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Nabiyev D.X. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Koldoshev K. M. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Ikramxanova F.I. – Doctor of Philological Sciences, Professor

Ismagilova F.S. – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Russia)

Stoyuxina N.Yu. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Russia)

Magauova A.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Kazakhstan)

Rejep O'zyurek – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Turkey)

Wookyu Cha – President of the National University of Education, Korea (South Korea)

Polonnikov A.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Belarus)

Mizayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Baybayeva M.X. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Muxsiyeva A.T. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Aliyev B. – Doctor of philosophy, professor

Abdullayeva N. Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Professor

Doniyorov S. M. – Editor-in-Chief of the DM Editorial Office of the newspapers “Yangi O'zbekiston” and “Pravda Vostoka”, Honored Journalist of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Philosophy (PhD) in Philology, Associate Professor

Gafurov D. O. – Doctor of Philosophy (PhD)

Shomurodov R.T. – Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor

Mirzayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Associate Professor

Jalilova S.X. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Bafayev M.M. – Doctor of Philosophy in Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Usmonova D.I. – Associate Professor, Samarkand Institute of Economics and Service

Saifnazarov I. – Doctor of philosophy, professor

Nematov Sh.E. – Candidate of Pedagogical Sciences (PhD)

Tillashayxova X.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva F.I. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva D.B. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor

Tangriyev A.T. – is a professor of Tashkent State University of Economics

Ashurov R. R. – Doctor of Philosophy (PhD) in Psychology, Associate Professor

Panjiyev M. A. – First Deputy Head of the Department of Preschool and School Education of the Kashkadarya Region

Khudaiberganov N. A. – Senior Researcher of the Department of Natural Sciences of the Khorezm Mamun

Academy, Doctor of Philosophy (PhD) in Biological Sciences

Vakhobov Anvar Abdusattor oğlu – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences, Associate Professor

“Maktabgacha va maktab ta'limi” jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasining quyidagi qarorlariga asosan pedagogika va psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) hamda fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalaridagi asosiy ilmiy natijalarni chop etish uchun milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan:

Pedagogika fanlari bo'yicha: OAK Kengashi tavsiyasi (26.08.2024-y., №11-05-4381/01) asosida:

- Ekspert kengashi (29.10.2024-y., №10)
- Rayosat qarori (31.10.2024-y., №363/5)

Psixologiya fanlari bo'yicha: Toshkent davlat pedagogika universiteti murojaatiga asosan OAK tavsiyasi (24.04.2025-y., №11-05-2566/01):

- Ekspert kengashi (25.05.2025-y., №10)
- Rayosat qarori (08.05.2025-y., №370/5)

“Maktabgacha va maktab ta'limi”
jurnali

26.09.2023-yildan

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti
Administratsiyasi huzuridagi Axborot
va ommaviy kommunikatsiyalar
agentligi tomonidan **№C-5669363**
reyestr raqami tartibi bo'yicha
ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: **№136361**

MUNDARIJA

The Role of English Collocations, Idiomatic Expressions, and Phraseological Units in Developing Communicative Competence in Higher Education	10
<i>Alimov Jamshid Ravshanovich</i>	
Milliy xoslangan lisoniy birliklarni teglash tamoyillari	16
<i>Yorkulov Zafarjon Bakirovich</i>	
Oila a'zolari o'rtasidagi o'zaro tushunishning shaxs kognitiv rivojlanishiga ta'sirining psixologik xususiyatlari	20
<i>Vaydulla Madinabonu Muxtasam qizi</i>	
O'qituvchilar darslarni qanday qiziqarli tashkil etishlari mumkin?	26
<i>Dilnura Rustamovna Xamrayeva</i>	
Tarbiya texnologiyasi – talabalarda ilmiy va sinergetik dunyoqarashni shakllantirish omili sifatida	33
<i>Mamadaliyev Kamolidin Rahmatullayevich</i>	
Maktab direktor maslahatchilarida strategik boshqaruv tafakkurini rivojlantirishning psixologik omillari	40
<i>Rahmatova Nasiba Sobirovna</i>	
Umumta'lim maktablarida harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini sinfdan tashqari faoliyat orqali takomillashtirishning pedagogik-metodik tizimi	46
<i>Urinbayeva Dilfuza Abdumannobovna</i>	
Integrativ ta'lim texnologiyalari asosida bo'lajak geografiya o'qituvchilarining kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish	50
<i>Xoldavlatova Gavhar Normaxmatovna</i>	
Klaster asosida TVET tizimida pedagogik innovatsiyalar	55
<i>Sobir Azizov</i>	
Muammoli ta'lim texnologiyasi orqali talabalarining kreativ fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish: "muammo" divergent–konvergent o'quv sikli	57
<i>Djumabayev G'ulomjon Xalillayevich, Yusupov Muxtorbek Roximovich</i>	
Oliy ta'lim muassasalari jismoniy tarbiya darslarida regbi elementlarini o'rgatishning tashkiliy-metodik asoslar	62
<i>E. E. Jumayev</i>	
Autentik materiallar asosida bo'lajak nemis tili o'qituvchilarining til ko'nikmalarini rivojlantirish metodikasining eksperimental samaradorligi	65
<i>Jumayeva Gulxan Amrullayevna</i>	
Aleksandr Nil pedagogik ta'limotida shaxs erkinligini rivojlantirish mexanizmlari: ingliz filologiyasi talabalari misolida	71
<i>Atamirzayev Bahrom Bahodir o'g'li</i>	
TPACK modeli asosida ingliz tilida kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishning adaptiv metodik tizimi	75
<i>Omonova Maftuna Shermatovna</i>	
Multimodal vizual tayanchlar va flashcard asosidagi topshiriqlar orqali boshlang'ich sinf o'quvchilarining ingliz tilidagi og'zaki nutq ko'nikmalarini rivojlantirish metodikasi	82
<i>Sevara Alimurodova, Ayubova Said</i>	
Raqamlashtirish jarayonida elektron ta'lim resurslarini yaratishning metodik asoslarini takomillashtirish	88
<i>Nurmaxanov Kayrat Erpayizovich</i>	
Modulli ta'lim texnologiyalari orqali o'quvchilarda mustaqil fikrlashni shakllantirishning pedagogik asoslari	95
<i>Poyonova Fazilat Olimovna</i>	
Individual ta'lim sharoitida talabalarni kasbiy faoliyatga tayyorlash samaradorligini pedagogik tajriba-sinov va matematik-statistik tahlil asosida baholash	100
<i>Gulbaxor Abdullayevna Gaynazarova</i>	

Oliy ta'lim muassasalarida raqamli menejment tizimlarini joriy etish muammolari va ularni bartaraf etishning samarali yo'llari	106
Matnazarov Hurmatbek Egamberganovich	
Umumiy o'rta ta'lim maktablarida ta'lim sifatini boshqarishda sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanishning pedagogik imkoniyatlari	110
Sodiqov Rafikjon Turobjon o'g'li	
Bo'lajak tarbiyachilarning liderlik-boshqaruv kompetentligini rivojlantirishning pedagogik shart-sharoitlari ...	114
To'xtayeva Dilrabo Nematovna	
Inklyuziv ta'lim: mohiyati, tamoyillari	119
Choriyeva Muxlisa Jumamurodovna	
The Role of Neuromuscular Dentistry in Dental Practice	123
Turayev Alimjan	
Orthodontics' Digital Transformation (Literature Review)	128
Khusanbaeva Jasmin Shavkatovna, Xazratov A. I.	
O'zbekiston SSRda ta'lim islohotlari davrida pedagogika bilim yurtlari faoliyatida o'qituvchilarni tayyorlash jarayonlari va amaliy muammolar	136
Mamatkulova Maxfuza Kozimovna	
Application of Mechanotherapy Techniques in Oral and Craniofacial Surgical Methodologies (Literature Review)	140
Marufova Farangiz Gayratovna	
Theoretical Foundations for Developing Communicative Competence of Future Doctors	147
Nasimova Shahnoza Ziyodullayevna	
Формирование функциональной грамотности и "гибких навыков" (Soft Skills) у учащихся начальных классов в контексте реализации национальной учебной программы Узбекистана	152
Ю. С. Тажиева	
Talabalarda mustaqil ta'lim olish faoliyatini rivojlantirish metodlari	156
Jabborov Toxirjon Maqsudali o'g'li	
Ingliz va qoraqalpoq tillaridagi onim komponentli frazeologizmlarning lingvomadaniy xususiyatlari	160
Koyshekenova Tatyana Kenesariyevna	
Bo'lajak ingliz tili o'qituvchilarining ijodiy-metodik kompetentligini rivojlantirish texnologiyasi	164
Qo'shaqov Farrux Furqat o'g'li	
Maktabgacha yoshdagi bolalarning kognitiv faollikni oshirishning pedagogik usullari	169
Xoldarova F. M.	
Ingliz tili darslarida ixtisoslashtirilgan maktab o'quvchilarining kreativ kompetentligini rivojlantirish metodikasi	172
Madaminova Muzifa Shukurullo qizi	
Sport ta'limi yo'nalishidagi o'quvchilarining generativ sun'iy intellekt kompetensiyasini baholash mezonlari va indikatorlarini takomillashtirish	178
Nematova Rushana Nemat qizi	
Inklyuziv ta'lim sharoitida koxlear implantli bolalarning eshituv-nutqiy faoliyatini pedagogik tashkil etish metodikasi	184
Mirzayeva Umida Inamovna	
Umumiy o'rta ta'lim muassasasida ijtimoiy-madaniy muhitni rivojlantirishning ijtimoiy-pedagogik zaruriyati	188
Malikova Dilrabaxon	
Bo'lajak ingliz tili o'qituvchilarining kasbiy-subyektiv pozitsiyasini rivojlantirishning nazariy-metodologik asoslari	194
Temirova Shoxsanam Komilovna	
O'zbek tilidagi lingvomadaniy kollokatsiyalarning assotsiativ-semantik xususiyatlari	201
Boymirova Dilshoda Oblayor qizi	
Методы развития компетенций будущих учителей начальной школы в области создания текстов	208
Хаитова Нодира Бафроевна	

Inklyuziv maktabgacha ta'limda bolalarning ijtimoiy-psixologik moslashuvida madaniy-tarixiy va ekologik yondashuvlar integratsiyasi	216
Mengliyeva Gavhar Ibrohim qizi	
Maktabgacha ta'lim jarayonida induktiv metodlardan foydalanishning xorijiy tajribasi	220
Mirazimova Muxabbat Normatovna	
Virtual muzeylar orqali tarixiy tafakkurni rivojlantirishning pedagogik modeli	225
To'ranazarova Muxlisaxon Davlatjon qizi	
Қорақалпоқ, туркман ва инглиз эртақларида образли нутқнинг миллий моделлари: фразеологизм, ранг ва маиший тимсоллар	230
Жепбарова Саят Курбанмиратовна, Жаумитбаева Перийзат Караматдиновна	

ҚОРАҚАЛПОҚ, ТУРКМАН ВА ИНГЛИЗ ЭРТАКЛАРИДА ОБРАЗЛИ НУТҚНИНГ МИЛЛИЙ МОДЕЛЛАРИ: ФРАЗЕОЛОГИЗМ, РАНГ ВА МАИШИЙ ТИМСОЛЛАР

Желбарова Саят Курбанмиратовна

Филология фанлари бўйича фалсафа доктори, доцент

Жаумитбаева Перийзат Караматдиновна

Annotatsiya: Мақолада қорақалпоқ, туркман ва инглиз халқ эртақларидаги образли нутқнинг миллий хусусиятлари фразеологизмлар, ранг билдирувчи сифатлашлар, маиший тимсоллар, киноя, муболаға ва товуш тасвири асосида таҳлил қилинди. Образли нутқ ҳар бир халқнинг кундалик турмуши, ҳўжалик тажрибаси ва ахлоқий қарашлари билан боғлиқлиги асосланди.

Kalit so'zlar: образли нутқ, фразеологизм, сифатлаш, ранг, маиший тимсол, киноя, муболаға, товушга тақлид, миллий поэтика.

Abstract: The article analyzes the national characteristics of figurative language in Karakalpak, Turkmen, and English folk tales based on phraseological units, color epithets, everyday symbols, irony, hyperbole, and sound imagery. It substantiates the relationship between figurative language and the everyday life, economic experience, and moral values of each nation.

Key words: figurative speech, phraseology, epithet, color, everyday symbol, irony, hyperbole, sound imitation, national poetics.

Аннотация: В статье на основе фразеологизмов, цветовых эпитетов, бытовых символов, иронии, гиперболы и звукописи анализируются национальные особенности образной речи в каракалпакских, туркменских и английских народных сказках. Обосновывается взаимосвязь образной речи с повседневным бытом, хозяйственным опытом и нравственными представлениями каждого народа.

Ключевые слова: образная речь, фразеологизм, эпитеты, цвет, бытовой символ, ирония, гипербола, звукоподражание, национальная поэтика.

КИРИШ

Фразеологизм, ўхшатиш, сифатлаш ва муболаға эртақ воқеасини таъсирчан баён қилиш воситаларидир. Бироқ уларнинг вазифаси матнни ташқи жиҳатдан безаш билан чекланмайди. Образли ибора қаҳрамоннинг руҳий ҳолатини бир неча сўзда ифодалайди, маиший нарса ахлоқий тимсолга айланади, ранг эса персонажнинг ғайриоддий табиатини белгилайди. Олим Читра Фернандо фразеологик бирликларнинг маъноси улар таркибидаги сўзларни алоҳида талқин қилиш орқали тўлиқ очилмаслигини таъкидлайди [1, 3–35-б.]. Масалан, “товонини кўтармоқ” бирикмаси муайян матнда оёқ ҳаракатини эмас, тез қочишни англатиши мумкин.

МАВЗУГА ОИД АДАБИЁТЛАР ШАРҲИ

Олим Ж. Лакофф ва М. Жонсон кўчма маъноли ифодалар фақат шеърый безак эмас, балки инсоннинг воқеликни тушуниш усули эканини кўрсатади [2, 3–13-б.]. Инсон қўрқув, муҳаббат, куч ва вақт каби мавҳум тушунчаларни тана, овқат, йўл, иссиқлик ва совуқлик образлари орқали ифодалайди. Мақоланинг мақсади уч халқ эртақларида образли нутқнинг қандай миллий манбаларга таяниши ва персонаж ҳамда воқеага берилган баҳони қай тарзда шакллантиришини аниқлашдан иборат. Қарақалпоқ фольклоридаги “Көк қошқар ҳам қызалақ” эртагида қўчқор доимий равишда “көк қошқар” деб аталади [3, 392–393 б.]. Көк сифатлаши қаҳрамонни оддий подадаги ҳайвонлардан ажратиб, унинг ғаройиб табиатини олдиндан белгилайди.

ТАДҚИҚОТ МЕТОДОЛОГИЯСИ

Эртақда оқ кучук образи ҳам мавжуд. Кўк қўчқор етим қизга, оқ кучук эса ўгай онага тегишли. Бу ерда ранглар тайёр “оқ–яхши, қора–ёмон” қолипи асосида ишламайди. Оқ кучук ижобий кучга эмас, ўгай она муҳитига боғланган. Демак, ранг маъноси унинг ўзи билан эмас, персонажлар тизимидаги ўрни билан белгиланади.

ТАҲЛИЛ ВА НАТИЖАЛАР

Қаҳрамоннинг “қызалақ” деб аталиши кичрайтириш ва эркалаш маъносини беради. Ушбу ном қизнинг ижтимоий ҳимоясизлиги ва ёшлигини кучайтиради. “Қизалоқ” сўзи билан ўгай онанинг қаттиқ муомаласи ўртасидаги фарқ тингловчи ҳамдарадлигини шакллантиради. Қўчқор шохи мўъжизавий фаровонлик манбаига айланган. Қиз шохни урганда овқат ва кийим пайдо бўлади [3, 392-6.]. Шох чорвачилик муҳитига тегишли реал нарса, аммо эртақда ҳимоя ва ризқ тимсоли даражасига кўтарилади. Жуннинг қўчқор танасидан тайёр ип ҳолатида чиқиши ҳам чорвачилик ва тўқимачилик тажрибасининг фантастик қайта ишланишидир. Реал ҳаётда жунни тозалаш, тараш ва йигириш узоқ меҳнат талаб қилади. Эртақ эса мазкур жараёни бир мўъжизавий ҳаракатга қисқартиради. Қиз ҳақидаги: “Күннен кунге қыз өзін алады” [3, 392-6.], –гапида өзін алыў “ўзига келиш, соғломлашиш, куч тўплаш” маъносидаги фразеологизмдир. Унинг луғавий таркибида “ўзини олиш” маъноси мавжуд бўлса-да, матнда қаҳрамоннинг жисмоний тикланиши англатилади. Ўгай она кўк қўчқорнинг: “көзин жойыўды ойлайды” [3, 392-6.]. Көзин жойыў сўзма-сўз “кўзини йўқотиш” эмас, балки бировни бутунлай йўқ қилиш маъносидаги турғун бирикмадир. Кўз образи мавжудлик билан боғланиб, “кўзни йўқотиш” ҳаётни йўқ қилиш маъносига кўчган. Эртақ якунидаги боғ, мевалар, озиқ-овқат ва яхши кийимлар қаҳрамоннинг аввалги ҳолатига қарама-қарши қўйилади. Очлик–овқат, яланғочлик–кийим, тазйиқ–обод турмуш қарама-қаршилиги сюжетнинг ахлоқий натижасини предметлар орқали ифодалайди.

Туркман фольклоридagi “Aldarköse, döw hem tilki” эртаги фразеологик бирикмаларга бой. Уларнинг катта қисми инсон танаси ва жисмоний ҳаракат образларига асосланган. Дев Aldarkösени тирик кўргач: “aňka-taňka bolupdyr” [4, 12-6.]. Бу бирикма қаттиқ ҳайратга тушиш ва воқеани ақл билан тушунтиролмай қолишни ифодалайди. Жуфт шаклдаги aňka-taňka сўзлари товуш яқинлиги туфайли персонажнинг саросимасини оҳангдор тарзда етказиши. Дев қаҳрамондан қутулишни ўйлаб: “muny basymrak başdan sowauyn” [4, 12-6.], –дейди. Başdan sowmak – “бошидан четлатиш”, яъни бировдан қутулиш маъносида. Муаммо гўё инсоннинг боши устида турган юк сифатида тасаввур қилинган. Дев Aldarkösенинг хотини гапини эшитгач: “ökjäni göterýär” [4, 13-6.]. Ökjäni götermek сўзма-сўз “товонни кўтармоқ”, кўчма маънода “тез қочмоқ” демакдир. Фразеологизм девнинг катта гавдасига қарамай, кўрқоқларча қочишини кулгили ифодалайди. Қайтиб келган дев: “gözünüň ody alnan” [4, 14-6.], – ҳолатда тасвирланади. “Кўзининг ўти олинган” ибораси персонажнинг жасорати синдирилгани ва қаттиқ кўрқитилганини англатади. Кўздаги “ўт” жасорат ва ҳаётини куч рамзи, унинг сўниши эса руҳий мағлубиятидир.

Мазкур фразеологизмлар девнинг жисмоний қудрати билан ички заифлиги ўртасидаги фарқни кўрсатади. У тоғ бўлагини кўтара олади, аммо ўз тасаввурида яратилган хавфдан қочади. Дев Aldarköse ётган деб ўйлаган тўшак устига тоғнинг катта бўлагини ташлайди [4, 12-6.]. Бу воқеа дев кучининг фантастик муҳолафасидир. Лекин Aldarköse тирик қолиб: “Gije meniň üstüme näme ýapdyň? Goýmadyk bolsaň sowukdan ýaňa üşär heläk boljak ekenim” [4, 12-6.], – дейди. У қотиллик учун ташланган тоғ бўлагини совуқдан асрайдиган ёпинчиқ сифатида талқин қилади. Киноя айнан микёслар номувофиклигига асосланган: улкан тош “кўрпа”, ўлим хавфи эса “ғамхўрлик” сифатида кўрсатилади. Ушбу гап дев онгидаги тасаввурни ўзгартиради. У Aldarkösени шунчаки ҳийлакор эмас, тоғ босимиға ҳам чидайдиган ғайриоддий куч эгаси деб қабул қилади. Демак, киноя тингловчи учун кулги, дев учун эса ҳақиқатдек таъсир қилади. Дев олтин тўла хумни кўтариб: “loňkuldap” [4, 13-6.], –Aldarköse ортидан юради. Ушбу тақлидий сўз оғир қадамнинг паст ва қаттиқ товушини ифодалайди. Девнинг ҳажми батафсил тасвирланмаса ҳам, қадам товуши орқали унинг улкан гавдаси ҳис қилинади. Aldarkösенинг: “Ha-haýtl!” [4, 14-6.], деган бақирғи масофадан қақирғи ва таҳдидни англатади. Дев сўз мазмунини текширишга улгурмай, унинг баланд оҳангидан таъсирланади.

Шу тариқа товуш персонаж хатти-ҳаракатини ўзгартирувчи бадий кучга айланади. Тулкининг guk-wagu – бақир-қақирғи, девнинг loňkuldap юриши ва Aldarkösенинг ha-haýtl ундови матнда эшитиладиган ҳаракат муҳитини яратади. Инглиз фольклоридagi “Car o’ Rushes” эртагида асосий образ: “I love you as fresh meat loves salt” [5, 52-6.], – ўхшатишида ифодаланган. Янги гўшт учун туз ташқи безак эмас, уни истеъмолга яроқли ва мазали қиладиган зарур моддадир. Қиз отасини дабдабали бойлик ёки бутун дунёга эмас, кундалик ҳаёт учун зарур тузга қиёслади. Ота ушбу ўхшатишнинг амалий мазмунини тушунмайди. У тузни оддий ва арзон нарса сифатида қабул қилиб, қизнинг муҳаббатини камситиш деб ўйлайди. Эртақ якунида тўй таомлари тузсиз тайёрланганда, гўштни ейиш мумкин бўлмай

қолади. Шунда ота: “And now I see she loved me best of all” ^[5, 56-6.], – дейди. Поэтик ўхшатиш амалий тажриба орқали исботланади. Туз мавхум муҳаббатни тушунтирувчи маиший тимсолга айланади. Унинг қадри ташқи кўринишида эмас, ҳаётдаги зарурлигида очилади. Қиз ботқоқликда қамишдан бошдан-оёқ ёпадиган кийим тайёрлайди. Шу сабабли унга Cap o' Rushes – “Қамиш қалпоқ” деб ном қўйилади ^[5, 52-6.]. Қамиш кийим қаҳрамоннинг ҳақиқий исми, гўзал либоси ва ижтимоий келиб чиқишини яширади. У оддий хизматкор қиёфасига киради. Бироқ рақсга борганда қамиш кийимни ечиб, ўзининг гўзал либосларини намоён қилади. Шу тариқа эртақда икки ташқи қиёфа қарама-қарши қўйилади: қамиш кийим – гўзал либос; хизматкор – бой хонадон қизи; яширин қиёфа – ҳақиқий шахс.

Қамиш қаҳрамонни камситувчи нарсаси эмас. У хавфсизлик ва мустақил ҳаракат қилиш имконини берадиган ҳимоя воситасидир. Ота қизни уйдан ҳайдаганда: “shut the door in her face” ^[5, 52-6.], – ифодаси қўлланади. У эшикни жисмонан ёпиш билан бирга, қизни оила аъзоси сифатида қатъий рад этишни англатади. Қаҳрамон йўлда: “went away on and on” ^[5, 52-6.]. On and on бирикмаси ҳаракатнинг узоқ давом этганини билдиради. Аниқ масофа айтилмаган бўлса-да, такрор қизнинг отаси уйдан анча узоқлашганини ҳис қилдиради. Йигит қизни: “the minute he set eyes on her” ^[5, 53-6.], – кўриши билан севиб қолади. Set eyes on – биринчи марта кўриш маъносидagi турғун бирикма. Кейин йигит: “never took his eyes off her” ^[5, 53-54-6.]. “Кўзини узмаслик” кучли қизиқиш ва ҳайратни ифодалайди. Қорақалпоқ ва туркман эртақларида бўлгани каби, инглиз матнида ҳам кўз образи инсоннинг руҳий ҳолатини ифодаловчи воситага айланган. Йигит dying for the love of the lady – “қиз муҳаббатидан ўлаётган” ҳолда тасвирланади ^[5, 54-6.]. Бу ҳақиқий ўлим эмас, ишқий изтиробни кучайтирувчи муболағали иборадир.

Эртақда адабий инглиз тили меъёридан фарқланадиган:

- better nor all the world;
- I haven't nowhere to go;
- offed with her cap o' rushes;
- you should ha' been there

каби шакллар учрайди ^[5, 52-54-6.]. Улар матннинг грамматик нуқсони эмас, эртақ айтилган ҳудуд ва ижрочи нутқини сақловчи белгилар ҳисобланади. Агар бундай шакллар адабий тилга тўлиқ мослаштирилса, матн мазмунини сақланиши мумкин, аммо унинг маҳаллий овози ва ижровий табиийлиги сусаяди. Уч эртақда образли нутқ турли миллий тажрибага таянади: қорақалпоқ фольклоридagi эртақда чорва, кўчқор шохи, жун, ип, овқат ва кийим; туркман фольклоридagi эртақда тана аъзолари, тоғ, қадам товуши ва қочиш ҳаракати; инглиз фольклоридagi эртақда туз, гўшт, қамиш кийим, узук ва маиший таомлар. Фразеологизмларда инсон танаси билан боғлиқ умумийлик мавжуд. Қорақалпоқча өзін алыў, туркманча gözüniň odu alynmak, инглизча never take one's eyes off ифодалари инсоннинг жисмоний аъзоси орқали унинг руҳий ёки ижтимоий ҳолатини англатади. Бироқ етакчи эстетик йўналишлар фарқ қилади: қорақалпоқ фольклоридagi эртақда образли нутқ мўъжизавий ризқ ва ҳимояни; туркман фольклоридagi эртақда ақл билан куч ўртасидagi кулгили зидликни; инглиз фольклоридagi эртақда оддий маиший нарсанинг яширин қадрини оцади.

ХУЛОСА

Қиёсий таҳлиллардан келиб чиқиб, образли нутқ ҳар бир халқнинг турмуш тажрибаси ва миллий баҳолаш мезонлари билан боғлиқ эканини кўрсатди. Қорақалпоқ фольклоридagi эртақда кўк кўчқор, унинг шохи ва жуни чорвачилик муҳитидagi мўъжизавий ҳомийликни ифодалайди. Туркман фольклоридagi эртақда тана аъзоларига асосланган фразеологизмлар, киноя ва товушга тақлид жисмоний кучнинг ақл олдида ожизлигини кулгили тарзда оцади. Инглиз фольклоридagi эртақда туз ва қамиш каби оддий нарсалар муҳаббат, зарурат, ташқи ниқоб ва ҳақиқий кадр тимсолларига айланади. Умунан олганда, фразеологизм, ранг, маиший нарсаси ва товуш тасвири эртақ тилининг қўшимча беази эмас. Улар қаҳрамоннинг ички ҳолатини очувчи, халқ турмушини матнга олиб кирувчи ва воқеанинг ахлоқий натижасини белгилаб берувчи асосий поэтик воситалардир.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. C. Fernando, Idioms and Idiomaticity. Oxford, UK: Oxford University Press, 1996, pp. 3–35.
2. G. Lakoff and M. Johnson, Metaphors We Live By. Chicago, IL, USA: University of Chicago Press, 1980, pp. 3–13.
3. Қарақалпақ фольклори. 72-том: Балалар ертеклери. Нөкис: Илим, 2014, 392–393-б.
4. Ş. Geldiyewa. Türkmen halk ertekileri: Jadyly ertekiler. Aşgabat: Miras, 2006, 10–14-б.
5. J. Jacobs, “Cap o' Rushes,” in English Fairy Tales. London, UK: David Nutt, 1890, pp. 51–56.
6. J. M. Foley, How to Read an Oral Poem. Urbana, IL, USA: University of Illinois Press, 2002, pp. 109–136.

-
- 13.00.00 Pedagogika fanlari
 - 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
 - 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
 - 13.00.03 Maxsus pedagogika
 - 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
 - 13.00.07 Ta'limda menejment
 - 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
 - 07.00.00 Tarix fanlari
 - 19.00.00 Psixologiya fanlari
 - 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
 - 02.00.00 Kimyo fanlari
 - 03.00.00 Biologiya fanlari
 - 09.00.00 Falsafa fanlari
 - 10.00.00 Filologiya fanlari
 - 11.00.00 Geografiya fanlari

AKTABGACHA VA AKTAB TA'LIMI

Mas'ul muharrir: Ramzidin Ashurov

Ingliz tili muharriri: Murod Xoliyorov

Musahhih: Alibek Zokirov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2026. №8(2)

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali 26.09.2023-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №C-5669363 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: № 136361.

Manzilimiz: Toshkent shahar, Yunusobod tumani
19-mavze, 17-uy.